

Temesváry Zsolt

Magasan képzett fiatalok gyermekvállaláshoz és házasságkötéshez kapcsolódó attitűdjei¹

A jelen tanulmány alapjául szolgáló kérdőíves felmérés három korcsoport (18–29 évesek, 30–40 évesek és 50–65 évesek) gyermekvállaláshoz és házasságkötéshez kapcsolódó attitűdjeit vizsgálta. A két fiatal korcsoport tagjait a felsőfokú képzettséggel rendelkező, vagy felsőfokú képzésben részt vevők közül választottuk ki, míg az idősebbek referenciacsoportként szolgáltak olyan szempontoknál, ahol a generációs folyamatokat kívántuk feltárni.²

A kutatás felépítését alapvetően két problémacsoport vizsgálata köré szerveztük: az egyik a magas iskolai végzettséggel rendelkező nők tervezett gyermekeinek meg nem születése, a másik pedig a házasság intézményének erodálódása és ezek lehetséges okai. A magasan kvalifikált fiatalok kiválasztását az indokolta, hogy kutatások szerint leginkább körükben marad el a kívánt és tervezett gyermekek születése (Spéder 2003; Spéder – Kapitány 2007; Gábos et al. 2005, 2009), továbbá náluk észlelhető leginkább a gyermekvállalás egyre későbbre halasztása. Ugyancsak korábbi elemzésekből tudjuk, hogy a különböző iskolai végzettségű nők gyermekvállalási hajlandóságában igen jelentős különbségek tapasztalhatók. A legalább középfokú iskolai végzettséggel rendelkező anyák termékenységi mutatója közel fele a 7 osztályt vagy annál kevesebbet végzettekének. Ráadásul míg előbbi csoport termékenysége nem változott az adatfelvételt megelőző 10 évben, addig utóbbi csoport esetén a gyermekvállalási hajlandóság harmadával csökkent (Husz 2006). A problémát tehát tovább súlyosbítja, hogy a jelenség *tartósan fennálló folyamatot tükröz*, a magas iskolázottságú nők alacsony reprodukciós rátája ennek megfelelően sajnálatosan immanens kísérő tünetévé vált a hazai demográfiai változásoknak. A statisztikák alapján a születési sorrend átlaga a 7 általánossal kevesebbel rendelkezők esetén 3,3, a felsőfokú végzettségűek

esetén viszont csupán 1,6 (KSH 2011) gyermek volt.³ Az eltérő gazdasági fejlettségű országrészek termékenységi mutatói is jelentős különbségeket tükröznek. A szegényebb északkeleti régiókban jóval több gyermek születik, mint a fővárosban vagy a gazdaságilag fejlettebb nyugati országrészben. Megyékre lebontott eloszlást figyelembe véve látható, hogy a gazdaságilag legelmaradottabb megyékben a termékenységi arányszám jóval magasabb, mint a gazdaságilag fejlettekben, például míg Borsod-Abaúj-Zemplén megyében átlagosan 1,5 gyermek születik anyánként,⁴ addig Budapesten csupán egyetlen.

A fejlett világ országaihoz hasonlóan Magyarországon is *egyre magasabb életkorban hozzák világra az anyák első gyermeküket*. Napjainkban az első gyermek sokszor abban az életkorban születik meg, amikor 20–30 évvel ezelőtt a nők már befejezték termékenységüket. Ugyan a 30 éves nők kétharmada tervez gyermekeket, de közülük csak 20% a tudatos tervező (stabil párkapcsolatban, fogamzásgátlást mellőzve), a többiek kívárnak, sokszor egészen addig, amikor a gyermekszülés biológiai feltételei már nem adóttak többé. Ennek köszönhető, hogy a mostani harmincasok körében nagyon magas a gyermektelenek aránya. Becslések szerint (KSH 2011) várhatóan az 1980-ban született generáció negyede lesz gyermektelen 45 éves korában, mely arány az 1963-as generációnál még csak 8,6% volt. A gyermektelenség legtöbbször nem tudatos döntés következménye, a gyermekvállalás halogatásával a nők egyszerűen kicsúsznak a termékeny korból. A jelenség különösen a magas iskolai végzettségűeknél érvényesül, hiszen jól fizető (ám sokszor igen bizonytalan) munkahelyeiket kellene elhagyniuk hosszabb-rövidebb időre a gyermekvállalás kedvéért. Ezért inkább kívárnak, még befejezik felsőfokú tanulmányaikat, és biztos pozíciót építenek ki munkahelyeiken.

Sajnos a gyermekvállalás és a munkavállalás összeegyeztetésének nehézségei a kisgyermekgondozási szolgáltatások szűkös hozzáférhetősége miatt még mindig sok nő számára nehezítik meg a családi élet és a szakmai karrier együttes megélését. Mindez a szülések egyre későbbre tolódásával, a nem tudatos gyermeknélküliség veszélyével, vagy a tervezettnél jóval kevesebb gyermek vállalásával jár.

A kutatás másik fókusza a *házassághoz kapcsolódó attitűdöket* világítja meg, különös figyelemmel azokra az érzelmi és anyagi eredetű tényezőkre, amelyek a házassági kedv csökkenését eredményezik. A *házasság intézményének erodálódása*, az élettársi együttélési formák elterjedése, valamint a tudatosan vállalt partnernélküliség (szingliség) bizonyítottan negatívan korrelálnak a gyermekszületések számával (Spéder 2004). Annak ellenére, hogy egyre több gyermek születik élettársi kapcsolatokból,⁵ a házasságban élő nők termékenységi rátája még mindig kétszerese a nem házastársi kapcsolatban élőkének (KSH 2011). Noha a válások száma évről évre növekszik, és egyre kevesebb házasságot kötnek, mégis vitathatatlanul a házasság a társas együttélés legstabilabb és legtartósabb intézménye. A gyermekvállalási kedv csökkenésének fontos oka lehet tehát a magas fokú érzelmi biztonságot nyújtó és formális párkapcsolatok hiánya, vagyis a házasságok számának tartós csökkenése.

Óvatos közgazdaságtani becslések léteznek arra vonatkozóan, hogy a meg nem született gyermekek hiányából eredő jövőbeli „demográfiai veszteség” mind gazdaságilag, mind társadalmilag hatalmas kockázatokat hordoz magában. A jóléti struktúrákra (egészségügy, oktatás, nyugdíj stb.) gyakorolt közvetlen hatáson túl mindez alapvetően átalakítja a jóléti államot működtető termelési, fogyasztási és újraelosztási folyamatokat (Esping-Andersen 2001, Myles 2005).

A probléma hátterének alapos tanulmányozása alapján kutatásunk fő kérdése volt, hogy milyen emocionális és materiális korlátai vannak ma Magyarországon a gyermekvállalásnak a magasan képzett nők és férfiak körében. Átfordítva a kérdést, elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy mely tényezők okozzák a családalapítás bizonytalanságát, valamint a gyermekvállalási és házasságkötési statisztikák romlását. A hasonló jellegű vizsgálatokhoz képest (vö. KSH NKI 2012) kutatásunk a problémák definíálásán és leíró elemzésén túl kiemelten figyelembe vette az egyes korosztá-

lyok közötti attitűdbeli eltéréseket, amelyekből meghatároztuk a jelenségek folytonosságának vagy változásának generációs trendjeit.

Mintaválasztás

A három korcsoportot és 1367 főt érintő kérdőíves felmérésnél elsődleges mintánkat (első két csoport) a 18–40 év közötti fiatalok közül választottuk, mivel az ő gyermekvállalásuk elmaradása, illetve potenciális elmaradása, a termékeny korból való kilépésük az egyik legfontosabb demográfiai veszélyforrás, amelynek széleskörű társadalmi és gazdasági hatásai lehetnek a jövőben. A két fiatal csoportot érintő kérdéseinket elektronikus önkitöltős kérdőív (CAWI) formájában tettük fel. A generációs különbségek ábrázolása érdekében országos reprezentatív referencia mintát vettünk az 50–65 éves korosztályból is. Az idősebb csoportot telefonos, kérdezőbiztosos lekérdezéssel (CATI) vizsgáltuk meg. Vállaltuk azt a torzítási hatást, hogy míg a két fiatal korcsoport közül a magasan képzetteket vettük vizsgálatunk alapjául, addig az idősebb korosztályban iskolai végzettség szempontjából is országosan reprezentatív mintát választottunk. Erre azért volt szükség, hogy az egyes különbségeket ne csak az idősebb és fiatalabb magasan képzett rétegek között észleljük, hanem a célcsoport (fiatal magasan kvalifikáltak) és a referenciacsoport közötti valós (többdimenziós) különbségek (így az iskolázottságból eredő eltérések) is kimutathatók legyenek. Magasan képzettnek tekintettünk minden olyan résztvevőt, akik diplomások, vagy akik legalább érettségi bizonyítvánnyal rendelkeznek, és a lekérdezés pillanatában felsőfokú oktatásban vesznek részt. A fiatal mintákban az érettségivel rendelkezés ténye ezért abból a szempontból félrevezető lehet, hogy döntő többségük a válaszadás időpontjában is valamilyen felsőoktatási intézmény hallgatója volt, ám (főleg korukból adódóan) diplomájukat még nem vehették át. A tanulmányban az egyszerűbb érthetőség és a leírás könnyebbé tétele érdekében a vizsgált három korcsoport közül fiatalnak tekintjük a 18–29 éves korig terjedő csoportunkat, középkorúnak a 30–40 éveseket, és idősnek az 50–65 éveseket. Természetesen ez a korbesorolás tisztán a dolgozat átláthatóságát szolgálja, és semmilyen formában sem kapcsolható a „hagyományos” piaget-i vagy eriksoni korstruktúrákhoz.

A minta megoszlása

Mintánkban ötödével több nő szerepelt, mint férfi. A településtípus szerinti kiválasztásnál ügyeltünk az országos arányokat tükröző eloszlásra, így lakóhely szerinti elhelyezkedés szempontjából a (fiatal és középkorú csoportoknál) mintánk harmada budapesti, negyede származik megyei jogú nagyvárosból, a többiek pedig egyéb városokból és községekből. Az idős csoportnál a területi és településtípus szerinti lefedettség megegyezik az országos népességlel-
 lással. Természetesen a fiatal válszadók jelentős része felsőfokú oktatási intézményeknek helyet adó városokban, nagyvárosokban él életvitelszerűen, és csak hétvégenként vagy szünetekben látogatja állan-
 dó lakhelyét. Ebben az esetben azt kértük, hogy a származás szerinti települést (tehát ne az egyetem, vagy főiskola székhelyét) jelöljék meg lakóhelyként. Az együttélési formákra jellemző, hogy a fiatal csoport fele még a szülőknél lakik, és csak ötödük vezet önálló háztartást. Az egyetemi élethez köthető kollé-
 giumban 5,43 százalék, másokkal közös albérletben pedig 7 százalékuk él. A középkorúak közül csaknem mindegyikük (87,21%) saját vagy házastársával, élettársával megosztott háztartást vezet, szüleivel csak tizedük (9,51%) él együtt.

A fiatal korosztály 27,9 százaléka él kétfős (feltételezhetően egyedüli gyermek és egyedülálló szülő), 23,89 százaléka háromfős és 25,7 százalékuk négyfős családokban. A középkorú minta 21 százaléka él kétfős, 22,73 százaléka háromfős és 26,3 százalékuk négyfős háztartásokban. Mindössze 18,9 százalékuk él négy főnél nagyobb családban. A nagycsaládos életforma tehát mind a fiatal, mind a középkorú korcsoportokban viszonylag ritka, a minta csupán hatoda él öt főnél nagyobb háztartásban.

A megkérdezettek anyáinak szülés szerinti életkora az országos trendnek megfelelően a mi vizsgálatunkban is egyre magasabb volt a résztvevők életkorának emelkedésével, tehát minél fiatalabb volt az anyuk, annál idősebb korban hozta világra édesanyja. A 30 év alattiak harmada (29,8%) már 30 év feletti anyáktól származott. A középső korcsoport negyedét (24,7%) és az idősek 23,2 százalékát szülte meg édesanyja 30 éves kora után. A nagyon fiatal anyáktól származók aránya ezzel szemben éppen fordított, hiszen a fiatalok 3,4, a középkorúak 4,3, míg az idősek 6,6 százalékát szülte édesanyjuk 20. születésnapját megelőzően. Az anyák nagyon fiatal korban történő szülése tehát kétszer

gyakrabban fordult elő az idős, mint a fiatal korosztály esetén. Érdekes módon jelentős különbségeket a korszak két végén, tehát a 30 év feletti és a 20 év alatti anyáktól születettek között találunk az egyes korcsoportoknál, a 20 és 30 éves közötti anyáktól születettek aránya nagyjából megegyezik (69,3 % a három csoport átlaga) mindhárom szegmens esetén.

Szintén nem meglepő az országos folyamatok ismeretében, hogy minél idősebbek voltak megkérdezettjeink, annál népesebb családból származtak. Az idős minta negyedének volt 3 vagy annál több testvére, míg a fiatalok közül csak minden hetedik élt ekkora családban. Érdekes módon az egyik aránya hasonlóan magas a fiatal és az idős korcsoportokban (12,2, ill. 16,8%), míg a középkorúaknál csupán a minta 6,8%-a jelezte, hogy nincs testvére. Mindhárom korcsoportban egy testvér volt a leginkább jellemző, ez a fiatalok 52,4, a középkorúak 64,4 és az idősek 37,5 százalékánál fordult elő.

Képzettség tekintetében, mivel szándékol-
 tan a magasan kvalifikált fiatalokat céloztuk meg vizsgálatunkkal, a legfiatalabbak közel kétharmada (58,6%) rendelkezett már diplomával, harmaduk pedig (33,4%) a lekérdés időpontjában is főiskolán, vagy egyetemen tanult.⁶ A középkorúak kilenczede volt diplomája, a maradék egytized pedig vagy felsőfokú képzettséggel rendelkezett, vagy felsőoktatási intézmény tanulója volt. Adataink ismeretében nem meglepő, hogy a fiatalok közel háromnegyede valamilyen formában tanult az adatfelvétel idején, az azonban már érdekesebbnek bizonyult, hogy a kilencven százalékban diplomás középkorúak 42,1 százaléka is részt vett valamilyen képzésben. Itt nem csak a szervezett iskolarendszerű képzésekre gondoltunk, hanem a kérdéshez tartozott például egy KRESZ-tanfolyam vagy egy nyelvvizsga-előkészítő kurzus is, tehát minden olyan tanulási forma, amely része lehet az életen át tartó tanulás folyamatának.

Munkavállalást érintő kérdéseinkből kiderült, hogy a fiatalok csupán fele dolgozik (55,4%), vélhetően iskolai elfoglaltságuk miatt. A középkorúak kilenczede (87,5%) vesz részt a munkaerőpiacon, ami tükrözi a magasan kvalifikált rétegek országos foglalkoztatási mutatóit. A jövedelmek megoszlásának tekintetében igen nagy szórást figyelhetünk meg. A fiatalok 35,6 százaléka, a középkorúak 3,6 százaléka nem rendelkezik semmiféle jövedelemmel (noha a kérdés magyarázatánál kértük, hogy az ösztöndíjat és a szülői támogatást is számítsák jövedelemnek). A középkorúak 76,5, a fiatalok 33,1 százaléka

rendelkezik nettó 100 ezer forintnál magasabb havi jövedelemmel. Anyagi helyzetével a fiatalok és a középkorúak egyaránt harmada (32,8, ill. 33,4%) elégedetlen, jövedelmi körülményeivel a fiatal csoport 29,4 százaléka, a középkorúak 25,6 százaléka elégedett (közepesen, vagy nagyon elégedett).

Megmértük a minta vallásosság szerinti megoszlását is, amiből kiderült, hogy a fiatal és a középkorú korcsoport kétharmada (60,9, ill. 64,3%), míg a legidősebbek háromnegyede (79,4%) valamilyen módon vallásos (vagy a maga módján, vagy az egyház tanítása szerint). Érdekes módon a vallás hitéleti gyakorlása (az egyház tanításai szerint) inkább a két fiatal kohorszra jellemző. Az idősebb csoport kétharmada (63,8%) a „maga módján” pozicionálta magát vallásosnak, nem pedig formális (egyházi) keretek között. Vélhetően a jelenségben szerepe lehet a szocialista időszak egyházellenes politikájának, amely a hitéleti tevékenységet a magánszférába szorította vissza.

Házasságkötés

A kutatásban részt vevő fiatal korcsoport túlnyomó része (82,2%) még hajadon/nőtlen, csupán 16,4 százaléka él házasságban. A középkorúak közül már csaknem kétharmaduk (61,68%) volt házas, negyedük (27,71%) pedig egyedülálló vagy házasság nélküli párkapcsolatban élő. Az elváltak aránya nem volt számottevő a fiatal csoportban (1,4%), a középkorúak tizede (10,59%) bontotta fel házasságát. Eredményeinkből arra következtethetünk, hogy a házasságok túlnyomó részét a 30. életév betöltését követően kötik a célcsoporthoz tartozó fiatalok. Ebből is adódott, hogy a legfiatalabb korcsoport közül minden harmadik, míg a 30-40-esek közül csak minden hatodik volt egyedülálló. A valódi szinglik – vagyis akik sem házastársi, sem élettársi kapcsolatban nem élnek másokkal – aránya a fiatalok körében 38,4 százalék, a középkorúak körében 14,95 százalék volt.

Sajgó Flóra

A fiatalok harmada (29%) együttélés nélküli élettársi kapcsolatban él, vagyis külön háztartásban élnek, de „járnak” valakivel. Az együttlakás nélküli párkapcsolat a középkorúaknál már csak 14,95 százalékra jellemző.

A házasságkötésre vonatkozó kérdéseknél kiderült, hogy a házasság előtti hosszabb-rövidebb ideig tartó együttélés, a „próbaházasság”, minden vizsgált csoport által viszonylag erősen támogatott. A legfiatalabbak pártolják leginkább a nem formális együttélési formákat, hiszen 80 százalékuk szerint a házasságkötés előtt kifejezetten szükséges az élettársi együttélés. Az idősebbek kétharmada, míg a legidősebbek fele tartja kívánatosnak a házasság előtti együttélést mind a vidéki, mind a városi és fővárosi megkérdezettek esetén. Területi szempontokat vizsgálva csak a legfiatalabb korosztálynál látunk különbségeket, ahol a Budapestiek leginkább, míg a községekben és falvakban élők legkevésbé támogatják a házasság előtti együttélést. A nem házasságban élő fiatalok kilenczede szeretne majd a jövőben valamikor házasságban élni, a férfiak és nők között nem tapasztaltunk szignifikáns különbséget a véleményekben. A középkorúak négyötöde szintén tervez élete során házasságot, tehát meglehetősen erős házasodási kedvet tapasztaltunk a nem házas középkorúak esetén is. A 30–40 évesek körében azonban szignifikáns (10 százalékpontos) különbséget mértünk a férfiak és a nők házasodási kedve között a férfiak javára.

A párkapcsolatban élő fiatalok harmada, a középkorúak fele tervezte, hogy 3 éven belül összeházasodik partnerével, mindez kiemelten igaz a városiakra és a budapestiekre. A házasodási kedv tehát igen erős volt mindkét fiatal csoportunk esetén, de úgy tűnik, hogy a középkorúak hamarabb igyekeznek azt konkrétummá változtatni. Férfiak és nők közötti jelentős eltérést a 3 éven belüli házasodási szándékkal kapcsolatban a fiatal korcsoportban mértünk, ahol a nők 41,8 míg a férfiak 32,8 százaléka tervezi, hogy a közeljövőben házasságot köt. Az általunk mérthez képest lényegesen kevesebb házasságot kötnek Magyarországon, hiszen míg 1970-ben 8,9, addig 2009-ben már csak 3,7 házasságkötés jutott 1000 emberre (KSH Népmozgalom 2010). *A mintában mért jelentős házasodási hajlandóság azért is meglepő, mert más vizsgálatok szerint* (Utasi 2004, Szalma 2009) *éppen a magasabban képzett nők vélik úgy, hogy a házasság kevésbé fontos, egyedül is képesek egzisztenciális és*

érzelmi biztonságot teremteni. A nem házas fiatal és idősebb korosztályok nemenkénti házasodási hajlandóságát vizsgálva fordított tendenciát figyelhetünk meg. *Fiatalok között a nők, míg az idősebbek közül inkább a férfiak tervezik a jövőben a házasságkötést.* Ezzel együtt a nem házas mintánk mintegy háromnegyede ért egyet azzal, hogy a jövőben házasságban szeretne élni, ami elég erős vágyat fejez ki a társas együttélés ezen formája iránt. Települési differenciát csak a legfiatalabb korcsoportban tapasztaltunk, a kisebb településeken élők kisebb valószínűséggel szeretnék a jövőben házasságban élni, mint a budapestiek és más megyei jogú városok lakói. Mindhárom korcsoportunk erősen támogatta a házasság előtti együttélést. A fiatal korosztályban inkább a férfiak (de nem szignifikánsan), a középkorúaknál és az időseknél pedig inkább a nők vallották, hogy érdemes a házasságkötést megelőzően legalább 3 hónapot együtt élni. Településtípus szerinti összehasonlításnál egyedül a fiatalok körében szembesültünk a települési lejtő jelenségével, vagyis a községekben és kisebb városokban élők körében kevésbé, a nagyvárosban élők és a budapestiek körében erősebben támogatott a házasság előtti együttélés. A másik két korcsoportban nem mértünk szignifikáns településtípus szerinti különbségeket.

A fiatal és középkorú mintánkban lévő házasok felének volt a házasságkötését megelőzően legalább egy hosszabb párkapcsolata mindkét korosztály és mindkét nem esetén, amelyből később nem lett házasságkötés. Noha viszonylag kevesen vallották, hogy az élettársi kapcsolatot tartanak a legkívánatosabb együttélési formának, a magas házasodási kedv és a tényszerűen jóval kevesebb házasságkötés arra enged következtetni, hogy sok fiatal, bár tervezi a házasságot, valamilyen oknál fogva mégsem váltja azt valóra, és „megragad” az élettársi együttélés szintjén. Települési különbségeket alapvetően nem tudtunk kimutatni, de elmondható, hogy a fiatalok között a budapestiek és a községben élők terveznek 3 éven belül legnagyobb arányban (szegmensenként 65%) házasságot. A középkorúaknál leginkább a Budapesten élők (57%), legkevésbé a megyei jogú városok lakói (29%) tervezik a közeli házasságkötést. Érdekesség, hogy ebben a szegmensben (Budapest, megyei jogú városok) vannak nagyobb arányban a házasságot rövidtávon tervezők, mint a nem tervezők (57, ill. 53%) a nem házasok között.

1. táblázat**A legfontosabb házasságkötési okok rangsorolása**

	1. említés						2. említés						3. említés					
	18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves		18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves		18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Ez szülői elvárás	0	0	1	0,2	25	5,0	1	0,2	4	1,1	10	2,0	3	0,6	13	3,7	7	1,4
Ez (volt) a társam elvárása	2	0,4	9	2,5	12	2,4	0	0	4	1,1	18	3,6	0	0	6	1,6	20	4,0
Jobb anyagi helyzetet teremt	0	0	1	0,3	10	2,0	2	0,4	3	0,8	14	2,8	0	0	9	2,3	18	3,6
Állandóan együtt élhetek a társammal	8	1,6	30	8,2	137	27,4	11	2,2	33	8,9	89	17,8	8	1,6	28	7,5	52	10,4
A gyerekek számára ez a legjobb	4	0,8	59	15,9	73	14,6	24	4,8	62	16,9	131	26,2	9	1,8	35	9,4	109	21,8
Erősebb párkapcsolati kötődést teremt	17	3,4	47	12,8	46	9,2	21	4,2	60	16,4	80	16,0	24	4,8	46	12,6	93	18,6
Ezt gondolom az együttélés legjobb/legtermészetesebb módjának	53	10,6	100	27,1	92	18,4	18	3,6	53	14,4	71	14,2	10	2,0	50	13,7	104	20,8
Bizonyos szolgáltatásokhoz (pl. hitel, bölcsőde) így könnyebb hozzájutni	1	0,2	3	0,9	2	0,4	2	0,4	7	1,8	5	1,0	4	0,8	9	2,3	10	2,0
Pozitív mintákat látott, hallott	4	0,8	13	3,5	60	12,0	7	1,4	25	6,7	39	7,8	23	4,6	40	10,9	44	8,8
NT/NV	411	82,2	105	28,5	43	8,6	414	82,8	117	31,9	43	8,6	419	83,8	132	35,9	43	8,6
Összes említés	500	100,0	367	100,0	500	100,0	500	100,0	367	100,0	500	100,0	500	100,0	367	100,0	500	100,0

2. táblázat**A legfontosabb házasságkötés elleni érvek**

Érvek	1. említés				2. említés				3. említés			
	18–29 éves		30–40 éves		18–29 éves		30–40 éves		18–29 éves		30–40 éves	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Túl sok kötöttséget jelent	14	2,8	8	2,3	19	3,8	12	3,2	29	5,8	20	5,4
Előbb be akarja fejezni a tanulmányait	65	13,0	5	1,3	81	16,2	7	1,9	61	12,2	6	1,7
Még túl fiatal ehhez	75	15,0	6	1,5	73	14,6	6	1,5	54	10,8	3	0,7
Még nem biztos, hogy megtalálta az igazit	123	24,6	47	12,7	36	7,2	14	3,9	39	7,8	10	2,8
Nem akar gyereket	5	1,0	1	0,3	6	1,2	1	0,3	4	0,8	5	1,3
Hiányoznak hozzá feltételek (pl. anyagiak, lakás)	95	19,0	27	7,2	101	20,2	20	5,4	62	12,4	9	2,3
Nem ért egyet a házasság intézményével	15	3,0	14	3,7	9	1,8	8	2,2	10	2,0	2	0,6
Rossz tapasztalatai vannak saját korábbi kapcsolataiból	2	0,4	20	5,5	13	2,6	19	5,2	22	4,4	17	4,5
Negatív élményei vannak szülei, ismerősei kapcsolataiból	23	4,6	12	3,3	28	5,6	14	3,9	34	6,8	13	3,4
NT/NV	83	16,6	228	62,2	134	26,8	266	72,4	185	37,0	284	77,3
Összes említés	500	100,0	367	100,0	500	100,0	367	100,0	500	100,0	367	100,0

Fontosnak tartottuk annak vizsgálatát, hogy a megkérdezett csoportok körében milyen házassághoz kapcsolódó percepciók érhetők tetten (1. táblázat). A házassághoz kapcsolódó okok vizsgálatánál igen alacsony volt a legfiatalabb korosztály válaszadási hajlandósága, míg a tapasztalatból beszélő idősebb korosztályok szívesebben feleltek a kapcsolódó kérdésekre. A legfiatalabb és a középkorú korcsoportok közötti erős hasonlóságot az *„ezt gondolom az együttélés legtermészetesebb módjának”* és az *„erősebb párkapcsolati kötődést teremti”* válaszok jelentették. A középkorú és idősebb csoportok szerinti két erős preferencia-együttállást az *„állandóan együtt lehetek társammal”* és a *„gyermek számára ez a legjobb”* válaszok jelentették. A házassághoz kapcsolódó előzetes elvárások felmérésénél a fiatal és a középkorú csoportok esetén is ugyanaz a három tényező került dobogós helyre. Egyaránt (1) *erősebb partnerek közötti kötődést*, a (2) *gyermek számára az együttélés megfelelő közegét várják el*, valamint (3) *az együttélés legtermészetesebb módjának tartják a házasság keretein belüli együttélést*.

Azt is megkérdeztük, hogy melyek azok az okok, amelyek leginkább a házasságkötés ellen szólhatnak (2. táblázat). A házasságkötés elleni (akadályként) érvként a fiatalok elsősorban az alábbi tényezőket emelték ki: (1) *még nem találta meg az igazit* (2) *még nem fejezte be tanulmányait*, (3) *túl fiatal*, (4) *hiányzó feltételek* (pl. lakás, anyagiak). Mindkét korcsoportban magas volt azok aránya, akik azt válaszolták, hogy *még nem biztos, hogy megtalálták az igazi partnert*. Utóbbi érzelmi eredetű válaszkategóriára a fiatalok esetén a házasság előtti együttélések és partnerkapcsolatok alacsony száma is magyarázatul szolgálhat. A középkorúaknál a (1) *még nem találta meg az igazit*, (2) *hiányzó anyagi feltételek* és a (3) *korábbi kapcsolataiból eredő rossz tapasztalatok* magyarázatok végeztek a dobogós helyeken. Eredményeink arra engednek következtetni, hogy az olyan *érzelmi eredetű tényezők*, mint például a *stabil kapcsolat iránti vágy*, *előbbre helyeződnek* (vagyis *hiányuk erősebb gátló tényező*), mint az *anyagi vagy karrier típusú válaszok*.

A házassághoz kapcsolódó elvárások és az akadályok vizsgálata után a következő kérdésblokk a házassághoz elengedhetetlennek vélt materiális és érzelmi tényezők feltérképezésével foglalkozott (3. táblázat). Itt meglehetősen nagy különbségeket fedeztünk fel a fiatal és középső, valamint az idősebb korcsoport preferenciái között. A fiatal és középkorú

csoportok körében csaknem minden esetben 90% feletti említéssel bírtak az olyan érzelmi és kognitív, továbbá a társas együttélés minőségére vonatkozó szempontok, mint a *„kölsönös megbecsülés”*, a *„szerelem”*, a *„kompromisszumkészség”*, a *„hasonló gondolkodás és értékrend”*, valamint a *„jó szexuális kapcsolat”*. Az idősebb csoportnál a *„megfelelő jövedelem”* és a *„kompromisszumkészség”* végeztek az első helyen 95% feletti említési aránnyal. Az *idősebb válaszadók* a házasság feltételeiként adott válaszainál trendszerűen megfigyelhető az *anyagi szempontok dominanciája az érzelmi szempontokhoz képest*. Egy másik értékrendbeli tényező is tetten érhető a két fiatalabb és az idősebb csoport válaszai között a *„házassághoz fontos szempontok”* felsorolásánál. Míg a fiatalok körében a család és a barátok véleménye nem számottevő fontosságú, addig az időseknél ez közel 90%-os említettséggel bír.

Megkérdeztük, hogy válaszadóink véleménye szerint a párok együttélésének anyagi és érzelmi dimenziói várhatóan hogyan változnak a házasságkötés hatására. Az anyagi helyzet változását a két fiatal csoport fele-fele arányban gondolta, míg az idősebbek kétharmada vélte úgy, hogy a házasságnak jelentős hatása van a párok anyagi helyzetére. A szexuális élet megváltozását a két fiatal csoport harmada vélte a házasság velejárójának, míg az idősebbek kétharmada szerint a házasság jelentősen megváltoztatja a felek szexuális kapcsolatát. Mindhárom csoport szerint a házasságkötésnek nagy hatása van a boldogságra, különösen az idősebb csoport véleménye volt markáns ebben a kérdésben. A párkapcsolat stabilitását minden korcsoport szerint erősen befolyásolja a házasságkötés, míg a szülőkhöz és barátokhoz való viszonyban nem vár lényegi változást a megkérdezettek többsége.

A saját házassággal való elégedettséget vizsgálva megállapítottuk, hogy a megkérdezett házasságok minden szegmensben elégedettek voltak – sorrendben – a (1) házimunkából való részese-
désükkel, a (2) szexuális életükkel, a (3) lakáskörülményeikkel és a (4) gyermekükkel töltött idő mennyiségével. A szexuális élettel és a gyermekkel töltött idő mennyiségével magasabb elégedettségi szintet mértünk a legfiatalabb válaszadói csoportban (mindkét kérdésnél 80% feletti elégedettség). Legkevésbé voltak elégedettek a házastársak a partnerükkel töltött idő mennyiségével (megközelítőleg fele-fele arányban), valamint a jövedelmi helyzetükkel (40% volt elégedett).

3. táblázat

A különböző szempontok mennyire fontosak a házasságkötéshez?

Szempontok	Fontosság	18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves	
		n	%	n	%	n	%
Megfelelő anyagiak (lakás, kocsi, autó stb.)	Egyáltalán nem és kevéssé	198	60,3	261	71,6	65	13,1
	Nagyrészt és teljes mértékben	301	39,7	104	28,4	433	86,9
Biztos munkahely	Egyáltalán nem és kevéssé	274	54,9	252	69,2	87	17,4
	Nagyrészt és teljes mértékben	225	45,1	112	30,8	412	82,6
Megfelelő jövedelem	Egyáltalán nem és kevéssé	302	60,5	256	70,2	5	1,0
	Nagyrészt és teljes mértékben	197	39,5	109	29,8	495	99,0
Kölcsönös tisztelet, megbecsülés	Egyáltalán nem és kevéssé	12	2,4	14	3,8	59	12,0
	Nagyrészt és teljes mértékben	487	97,6	351	96,2	434	88,0
Hasonló gondolkodás, értékrend	Egyáltalán nem és kevéssé	47	9,4	29	8,0	265	53,3
	Nagyrészt és teljes mértékben	452	90,6	336	92,0	232	46,7
Szerelem	Egyáltalán nem és kevéssé	34	6,8	29	7,9	192	38,5
	Nagyrészt és teljes mértékben	465	93,2	336	92,1	307	61,5
Szülők, barátok véleménye	Egyáltalán nem és kevéssé	413	82,8	328	89,9	53	10,7
	Nagyrészt és teljes mértékben	86	17,2	37	10,1	444	89,3
A jó szexuális kapcsolat	Egyáltalán nem és kevéssé	78	15,6	52	14,4	374	74,8
	Nagyrészt és teljes mértékben	421	84,4	312	85,6	126	25,2
Kompromisszumkészség	Egyáltalán nem és kevéssé	36	7,2	31	8,5	25	5,0
	Nagyrészt és teljes mértékben	463	92,8	334	91,5	475	95,0

Gyermekvállalás

A mintában szereplő fiatalok tizedének, a középkorúak kétharmadának van már legalább egy gyermeke, ezzel szemben az idős csoport kilenczede (93%) gyermeket. A gyermekvállalási kedvet jól mutatja, hogy a gyermekesek mindössze ötöde (22%) nem tervez további gyermekeket a legfiatalabbaknál, míg a 30–40 éveseknél a gyerekesek fele (57%) nem akar több gyereket. Valószínűleg utóbbi esetben a nők harmincas éveikben már nagyobb arányban megszülethetnek az eredetileg tervezett gyerekeket (vagy legalábbis nagy részüket), ezért nem vágytak további utódokra. Mindezt a tervezett gyermekek száma is alátámasztja, hiszen a fiatal szülők 41 százaléka szeretne még legalább egy, 22 százalékuk pedig legalább kettő gyermeket. A középkorúak 36 százaléka szeretne még egy, 7 százalékuk pedig még kettő gyermeket a meglévő(k) mellé. A gyermektelenek esetén a fiatal és középkorú minta alig tizede (8%) nem tervez egyáltalán gyermeket. A gyereket tudatosan nem vállalók aránya tehát igen alacsony volt a mintában, és meglepő módon inkább a nők választották a gyermektelenséget.

Természetesen ez az álláspont, különösen a legfiatalabb korosztály esetén még változhat koruk előrehaladtával. A gyermektelenek közül mindkét nembeliek (a férfiak 39,1, a nők 42,8 százaléka) leginkább két gyermeket szeretnének, de harmaduk három gyermeket is vállalna. Négy gyermeket a fiatal és középkorú mintákban szereplők tizede (8,9%) szeretne, ennél nagyobb családra viszonyt már csak a férfiak 4,7, a nők 1,3 százaléka vágyik. Ha a tervek valósággá válnának, akkor a legutóbb mért 1,26-os termékenységi arányszámmal szemben (KSH 2010) kétszeres születésszámot eredményeznének. Mindez sajnos tükrözi a korábbi vizsgálatok eredményeit, hiszen a magyar lakosság preferált értékei között (európai összehasonlításban) a gyermekvállalás/gyermeknevelés még mindig igen magas helyet foglal el. Ezt mutatja, hogy a fiatal magyar nők 97,5%-a szeretne legalább egy gyermeket (Kopp 2010), összességében pedig a magyar nők sokkal több gyermeket terveznek, mint európai társaik (20 fiatal nő 24 gyermeket szeretne, míg a legjobb európai népesedési mutatóval rendelkező Franciaországban is csak 23,6-ot). Mindezek ellenére a születések számát tekintve Európában a sereghajtók

közé tartozunk. Kutatásunk vállalt feladata volt a megszületett és a tervezett gyermekek száma közötti erős diszkrepancia okainak feltárása. Mindezt olyan óvatos becslésekkel tudjuk megtenni, amelyben az általunk vizsgált blokkoló tényezők és az alacsony gyermekvállalási hajlandóság közti kauzális viszonyokat elemezzük.

A legfiatalabbak kilencetizedének, az idősebbek harmadának és a legidősebbek kevesebb, mint tizedének nincsen gyermeke. Itt elsőszámú indokoló tényező természetesen a legfiatalabbak alacsony életkora, de fontos kiemelni, hogy a 30–40 évesek közül is csupán a minta kétharmada gyermekes (persze itt még megszülethetnek további gyermekek is). A fiatal és középkorú csoportokhoz tartozó gyerekesek 82 százaléka él házasságban, 11 százalékuk hajadon/egyedülálló és 7 százalékuk elvált. A gyermekkel rendelkezők kétszer nagyobb valószínűséggel élnek munkabérből, vagy családtámogatásokból és tízszer kisebb valószínűséggel szülői támogatásokból, mint a gyermektelenek. A különböző szociális és családtámogatások (noha ide vettük a tanulmányi és egyéb ösztöndíjakat is) fő jövedelemforrásként a gyerekesek életében ötször nagyobb szerepet játszanak, mint a gyermekteleneknél.

A középkorú és a fiatal csoporthoz tartozó anyák átlagosan 26,42 és 25,77 éves korukban hozták világra első gyermeküket, az idős csoporthoz tartozó nők ennél korábban, átlagosan 24,48 évesen szültek először. A *gyermektelenek 8 százaléka később sem tervez gyereket vállalni, 40 százalékuk pedig csupán egy gyermeket szeretne. Három, vagy annál több*

gyermekes nagycsaládot a gyermektelen fiatalok közel fele (44%), a középkorúak harmada (36%) szeretne.

A házasságban élő gyermektelenek átlagosan több gyermeket szeretnének (2,66), mint a nem házasok (2,35), köszönhetően a házasság nyújtotta stabil párkapcsolatnak és érzelmi biztonságnak. A nettó saját jövedelem vizsgálatánál lineáris ábrát kaptunk: minél alacsonyabb a megkérdezett jövedelme, annál több gyermeket szeretne. A havi 200 ezer forintnál magasabb összegből élők például átlagosan 1,94, míg a 100 ezer forintnál kevesebből élő fiatalok és középkorúak 2,59 gyermeket terveznek. A számokból arra következtethetünk, hogy a stabil és jól fizető állásaikat kevésbé és rövidebb időre hagynák el az anyák (és az apák) a gyermek gondozásával járó feladatok miatt, vagyis többet kockáztatnak, úgy érzik, hogy életvitelük miatt kedvező jövedelmi kondícióik mellett is kevesebb gyermek fér bele. Adataink arra is következtetni engednek, hogy önmagában a magasabb jövedelem nem teremti meg azt az anyagi biztonságot, amely mellett nyugodtan lehetne gyermekeket vállalni, hiszen a jövedelem (és a karrier) bizonytalanságát nem képesek kiegyensúlyozni a gyermekvállalásból eredő pozitívumok. Ezzel szemben az alacsony jövedelmet biztosító munkahelyeken dolgozók, vagy szociális támogatásokból élők kevesebbet veszítenek, ha jelenlegi helyzetüket és a gyermekvállalás utáni állapotot egy képzeletbeli mérleg két serpenyőjére helyezik. Meglátásunk szerint mindebből következik, hogy nem a „pénztelenség”, hanem a munkahelyvesztéstől és a karrier kisiklásától való félelem

4. táblázat

Véleménye szerint hogyan befolyásolja a gyermek vállalása...

(1–5 skálán 1 – nagymértékben rontja, 5 – nagymértékben javítja)

	18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves	
	N	átlag	N	átlag	N	átlag
az emberek anyagi helyzetét?	497	2,08	363	2,22	491	3,53
az emberek boldogságát?	497	4,41	363	4,46	489	3,57
az emberek szexuális életét?	497	2,47	363	2,55	483	2,91
az emberek párkapcsolatának stabilitását?	497	3,89	363	3,86	490	4,05
az emberek baráti, szülői kapcsolatait?	497	3,52	363	3,63	485	3,10
az emberek kikapcsolódási, pihenési lehetőségeit?	497	2,23	363	2,35	460	2,43
az emberek munkahelyi karrierjét?	497	2,20	363	2,25	487	2,43
Összesen	497		363		423	

5. táblázat

Ön számára a gyermekvállaláshoz mennyire lennének szükségesek, ill. ha már van(nak) gyermeke(i), mennyire voltak szükségesek:

(5 fokú skála átlagai, 1 – nem szükséges, 5 – nagyon szükséges)

	18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves	
	N	átlag	N	átlag	N	átlag
a testi/lelki érettség, egészség?	363	4,68	496	4,72	497	3,99
a szerelem?	363	4,45	496	4,49	500	4,80
a biztos munkahely?	363	4,18	496	4,32	497	3,71
a megfelelő lakásviszonyok?	363	4,14	496	4,38	499	4,27
a megfelelő anyagi feltételek?	363	4,01	496	4,28	499	4,56
az állam támogatása (pl: GYES, GYED, bölcsőde)?	363	3,88	496	3,86	500	4,72
a támogató szülői/rokonai háttér?	363	3,71	496	3,87	494	4,15
a házasság?	363	3,40	496	3,48	498	4,40
a tanulmányok befejezése?	363	3,33	496	3,87	498	4,66

(mint szükséges áldozat) lehet komoly akadálya a gyermekvállalásnak. Megjegyzendő ugyanakkor, ha a magas jövedelműek 1,94-es tervezett gyermekszáma realitássá válna, ha meg nem is oldódna, de jelentősen mérséklődne Magyarország közép és hosszú távú demográfiai problémái. Eredményeink szerint tehát a gyermekvállalási hajlandóságra pozitívan hat a házasságban élés, az, hogy a feleknek még nincsen gyermekük, valamint a kevesebb jövedelem.

Más szavakkal: gyermekek legnagyobb valószínűsége a házasságban élőkkel, akik még nem rendelkeznek és az átlagosnál alacsonyabb jövedelmű háztartásokban születnek meg. A gyermekvállalási jellemzők ábrázolására bevezettünk egy még árnyaltabb mutatót, mint a tervezett gyermekek száma, ez pedig a gyermekvállalási potenciál indikátor volt. A gyermekvállalási potenciál összegzi és átlagolja a tervezett és a már megszületett gyermekek számát, így a gyermekeket is be tudtuk vonni a mintába. Az indikátor alkalmazása csak növelte a rést a házasságban élők (3,04) és nem házasságban élők (2,35) gyermekvállalási hajlandósága között. Az eltérő jövedelműek körében viszont kis mértékben csökkentette a különbséget a mutató alkalmazása, hiszen 0,65-ről, 0,51-re mérséklődött az index a 200 ezer forint feletti összegből élők és a 100 ezer forint alatti jövedelemből élők között.

Mindhárom csoportunk szerint a gyermekvállalás pozitív hatással van az emberek boldogságára, erősíti a párkapcsolatot és a szülői kapcsolatokat (4. tábla). Az egyéni boldogság javulását a fiatal és

középkorú mintánk magasabban értékelte (4,43), mint az idősek (3,57).⁷ Mindhárom korcsoport egyetértett abban, hogy a párkapcsolatot javítja a gyermekvállalás. Az idősek magasabban értékelték a szempontot (4,5), mint a fiatalok és középkorúak (3,87). Mindhárom minta viszonylag magasán értékelte a baráti és szülői kapcsolatokat javulását, mint a gyermekvállalás következményét. A vélemény különösen a fiataloknál (3,52) és a középkorúaknál (3,63) jelent meg markánsan, míg az időseknél kevésbé volt intenzív (3,10). Mindhárom csoportunk szerint a gyermek megszületése inkább negatívan befolyásolja a párok anyagi helyzetét, pihenési lehetőségét és munkahelyi karrierjét. Érdekes módon, utóbbi negatív percepcióknál a piacgazdaságban felnőtt fiatal és középső korosztályok valamivel rosszabbnak ítélik meg a helyzetet (2,22), mint az idősek (2,43), akik másfajta társadalmi és gazdasági viszonyok között nevelték fel gyermekeiket. Pihenési lehetőségek és szabadidő tekintetében a két fiatalabb csoport egy kissé rosszabbnak látta a helyzetet (2,26), mint az idősek (2,43). A generációk közötti második legintenzívebb eltérést a gyermek születését követő szexuális élet változásának megítélésében találtuk. A fiatalok erre a szegmensre adták a legalacsonyabb értékeket (2,47), míg az idősek véleménye inkább középre húzott (2,91), vagyis szerintük a gyermekvállalás nem befolyásolja számottevően a párok szexuális életét. A legerősebb generációs eltérést a gyermekvállalás

és az anyagi helyzet változása szegmensben mértük. A fiatalok (2,08) és a középkorúak (2,22) szerint a gyermekvállalás nagymértékben rontja a család anyagi helyzetét, míg az idősek nem osztották ezt a véleményt (3,53).

A fiatal és középkorú csoportok szerint egyaránt a legfontosabb tényezők a gyermekvállaláshoz a (1) testi/lelki egészség, a (2) szerelem és a (3) biztos munkahely (5. tábla). Az idős korcsoport másként osztja meg preferenciáit: (1) szerelem, (2) az állam támogatása, (3) a tanulmányok befejezése. Az egyik legfontosabb generációs eltérést a testi/lelki egészség megítélésében találtuk. A fiatalok és középkorúak körében ez a legfontosabb tényezője a gyermekvállalásnak, míg az idős csoport ezt a szempontot csupán a 8. helyre sorolta (3,99-es értékkel). Az állami gyermekellátások (pénzbeli támogatások és szolgáltatások) fontossága az idősektől a második legmagasabb értéket kapták (4,72), míg a fiatalok és a középkorúak egyaránt a hatodik helyre sorolták ezt a kategóriát (3,87-es átlaggal). Mindebből az tűnik ki, hogy az 50–65 éves korosztály még mindig sokkal inkább tekinti a gyermekvállalással járó feladatok kompenzálását állami feladatnak, mint a fiatalabb generációk. A megfelelő anyagi feltételek megléte (4,56), a házasság fennállása (4,40) és a tanulmányok befejezése (4,66) szintén szignifikánsan magasabb értékeket kaptak az idősebb válaszadóktól, mint a fiataloktól. A fiatalok és a középkorúak ennél sokkal racionálisabb feltételeket tekintettek kiemelt fontosságúnak: a már említett testi/lelki egészség hangsúlyozásán túl jelentős fontosságúnak tartották a munkahelyek biztonságát is (a fiatalok 4,18-as, a középkorúak 4,32-es értékkel). Mindhárom csoportunk magasan értékelt a családi háttér támogatását (3,91-es indexátlaggal) és a megfelelő lakásviszonyokat (4,26). A három csoport legmagasabb értékű összeített indexe a gyermekvállaláshoz szükséges tényezőkre vonatkozóan a szerelem (4,58) volt.

Nemek közötti eltéréseket is vizsgálva megállapítottuk, hogy a testi/lelki egészség fontosságát elsősorban a 18–29 éves nők helyezték magas pozícióba (98%-uk).⁸ Érdekes módon, ha a jövedelmi változót is bevontuk, láthattuk, hogy a legmagasabb jövedelműek az egészséget ennél kevésbé tartották fontosnak (még így is 88%-uk). A szerelem változónál csak nemek tekintetében kaptunk eltérést, a szerelmet a nők valamivel fontosabbnak tartották (92%) a gyermekvállaláshoz. A megfelelő lakásviszonyokat mindkét nem fontosnak tartotta, de a

nők (88%) valamivel nagyobb arányban tekintették lényeges faktornak a lakhatás biztonságát, mint a férfiak (78%). A gyermekkel nem rendelkezők és a hajadonok szintén fontosabbnak tartották az elérhető lakáskörülményeket, mint a házasságban élő gyermekesek (87, ill. 70%). Hasonló eltéréseket találtunk a gyermekesek és a gyermek nélküliek között az anyagi feltételek megítélésében is, érdekes módon a gyermeket nevelők kevésbé tartották fontosnak az anyagi biztonságot a gyermekvállaláshoz (65, ill. 85%). Jelentős nemek közötti eltéréseket találtunk az állami támogatások fontosságának megítélésénél is. A nők (77%) fontosabbnak tartották az állam jóléti feladatvállalását, mint a férfiak (56%). A családi és baráti gondoskodás jelentőségét is nagyobb arányban értékelték fontosnak a nők (75%), mint a férfiak (61%). Ennél a változónál jelentős eltéréseket találtunk a magas és az alacsony jövedelmű csoportok körében. A magas jövedelemmel rendelkezők kisebb arányban (44%) értékelték ezt a szegmenst fontosnak, mint az alacsony jövedelműek (72%), mindez valószínűleg visszavezethető a szülőktől való anyagi függés megjelenésére.

Néhány kiemelt szegmensre vonatkozó attitűdöt külön is vizsgálat alá vontunk, ilyen volt, hogy a válaszadó megítélése szerint hány gyermekre lenne szükség egy ideális családban, milyen szerepe van az egyéni karrier fontosságának a gyermekvállalásban, valamint hogy látja az állami támogatások szerepét. A fiatalok fele (52%), az középkorúak kétharmada (64%) vallja, hogy legalább két gyermek megszületése lenne kívánatos egy családban. Ez különösen a házasságban élő nőknél volt szignifikáns. A fiatal és a középkorú csoport egyaránt kétharmada vallja, hogy a gyermek születése nem kell, hogy az egyéni ambíciók feladásával járjon. Ennél a kérdésnél erős települési lejtőt figyelhetünk meg, hiszen a vidéki fiatalok fele, a budapestiek háromnegyede osztja, hogy a gyermekvállalás nem jelenti a karrier feladását. Mindkét csoport kilenczede úgy gondolja (fiatalok 86, középkorúak 92%-a), hogy ha a társadalom azt akarja, hogy több gyermek szülessen, akkor azt (család)támogatásokkal kellene elősegíteni. Ez azért is érdekes, mert a gyermekvállalási feltételek vizsgálatánál az állami támogatás fontossága csak a harmadik csoportunknál, az időseknél szerepelt a preferencialista élmezőnyében. A gyermeknevelési támogatásra vonatkozó fokozott igény, elsősorban a leginkább érintetteknel, vagyis a házasságban élő gyermekes nőknél jelent meg markánsan.

Családi konfliktusok, válás

A családi konfliktusokhoz kapcsolódó, és a válással foglalkozó kérdésblokkunkban kiderült, hogy a fiatal csoportok háromnegyede, míg a legidősebb csoport fele vallja, hogy rossz kapcsolat esetén jobb a válás, mint a kapcsolat fenntartása. A fiatalabb csoportokban különösen a nők (76,9%), valamint a hajadonok és az elváltak osztják ezt a nézetet, miközben a legidősebb csoportban nincsen jelentős eltérés a családi állapot vonatkozásában. A vallásosak szintén kevésbé fogadják el a válást még akkor is, ha a házasság rosszul működik.

Szignifikáns különbséget mértünk a két fiatal és a legidősebb korcsoport között abban a kérdésben, hogy a rossz kapcsolatban a gyermek érdekében ki kell tartani a feleknek egymás mellett. A fiataloknak csak negyede osztotta ezt az állítást, míg a legidősebbek kétharmada értett egyet azzal, hogy a gyermek érdeke fontosabb, mint a házasság minősége. A vallásosság és a családban élés pozitívan befolyásolták a házasság fenntartására vonatkozó válaszokat mindhárom korcsoportnál, azaz a házasságban élők és a vallásosak nagyobb arányban vélték úgy, hogy rossz házasságban is együtt kell maradni a gyermekek érdekében.

Összefoglalás

Kutatásunkban kísérletet tettünk a magasan képzett fiatalok (18–40 évesek) gyermekvállalási és házasságkötési szokásainak feltérképezésére, a házasságra és a családra vonatkozó attitűdjeik megismerésére, illetve a különböző gátló tényezők feltérképezésére. Ahol lehetőségünk nyílt, egy párhuzamos mintán összehasonlítottuk a mért attitűdöket egy idősebb korcsoport (50–65 évesek) eredményeivel. A fiatal csoportunkat is két klaszterre bontottuk (18–29 évesek és 30–40 évesek), azonban jelentős generációs eltéréseket a házasságkötésre és a gyermekvállalásra vonatkozó kérdésblokkoknál inkább az idősek és a két fiatal csoport között találtunk.

A házasságkötésre vonatkozó kérdésblokkból kiderült, hogy a próbaházasság, azaz a házasságkötés előtti élettársi együttélés mindhárom csoportnál erősen elfogadott és támogatott. Mindkét fiatal mintán, de különösen a 30–40 éveseknél igen erős házassodási kedvet mértünk, ami ellentmond a hazai folyamatoknak. A házassághoz kapcsolódó előzetes elvárások vizsgálatánál elsősorban érzelmi típusú érvelésekkel találkoztunk. A házasságtól a fiatalok érzelmi bizton-

ságot, a párkapcsolatuk megerősödését és a gyermekek biztonságos felnevelésének lehetőségét várják. A házasságban leginkább olyan emocionális, kognitív szempontokat tartanak fontosnak, mint a érzelmi stabilitás vagy a szerelem, és csak ezek után következnek a materiális szempontok (megfelelő anyagiak, lakás stb.). Az idősebb korosztálynál is fontosak voltak az emocionális szempontok, azonban náluk jóval erőteljesebben jelent meg az anyagi dimenzió. Mindhárom csoportunknál a házasságkötés akadályaként elsősorban a párkapcsolati bizonytalanság jelent meg, és csak ezt követték a racionális – jövedelemhez, lakhatáshoz és iskola-befejezéséhez – kapcsolódó válaszok.

A gyermekvállalási hajlandóság vizsgálatánál igen magas gyermekvállalási potenciált mértünk a fiatalok körében, jóval magasabbat, mint arra a hazai folyamatok következtetni engedhetnének. Ezután különösen érdekelt bennünket, hogy ha ekkora a gyermekvállalási kedv, miért nem születnek meg a kívánt gyermekek, milyen félelmek és problémák akadályozzák a magasan kvalifikált fiatalok gyermekvállalását. A fiatalok a gyermekvállalást olyan érzelmi tényezőkhöz kötik pozitívan, mint a párok közötti kapcsolat erősödése, vagy az egyéni boldogság növekedése, míg a szabadidőre, karrierre és anyagiakra vonatkozóan inkább helyzetük romlását várták. A gyermekvállalás legfontosabb feltételének tekintették a fiatalok a testi/lelki egészséget és a szerelmet, azzal szemben az idősek inkább magasan preferálták az állami támogatást és a tanulmányok befejezését.

Kutatásunkból összességében megállapítható, hogy az érzelmi és testi biztonság, valamint a párkapcsolatok kiegyensúlyozottsága fontosabb előfeltételei mind a gyermekvállalásnak, mind a házasságkötésnek, mint a magas jövedelem, a lakás megléte, vagy a munkahelyi karrier.

Hivatkozások

Esping-Andersen, Gösta (2006): *Ismét a Jó Társadalom felé? Esély*, 2006/6.

Gábos A. – Gál R.I. – Kézdi G. (2005): *Fertility effects of the pension system and other intergenerational transfers: Test it Hungarian data*. PEP, Tokyo.

Husz Ildikó (2006): Iskolázottság és a gyermekvállalás időzítése, *Demográfia*, 49. évf. 1. szám 46–67.

KSH (2010): *Népmozgalom*, 2010. január-november, *Gyors-tájékoztató* 14.

KSH (2011): A hazai termékenység legújabb irányzatai, *Statisztikai Tükör*, 2011/80. V. évfolyam 80. szám

KSH NKI (2012): A gyermekvállalási tervek beteljesületlenségének okai, *Korfa Népesedési Hírlevél*, 2012. szeptember, XII. évfolyam 2. szám

Myles, John (1996): Hanyatlás vagy holtpon? A jóléti állam mai helyzete. In: Bujalos I. – Nyilas M. (szerk.): *Az új jobbodal és a jóléti állam*. Budapest, HRSZE 1996. 357–397.

Spéder Zsolt (2003): Gyermeket vállalni – új strukturális körülmények között. In: Spéder Zsolt (szerk.): *Család és népesség- itthon és Európában*. Budapest, Századvég Kiadó.

Spéder Zsolt (2004): Gyermekvállalás és a párkapcsolatok átalakulása. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2004*. Budapest, TÁRKI.

Spéder Zsolt – Kapitány Balázs (2007): Gyermek – vágyak és tények. Dinamikus termékenységi elemzések, *KSH NKI Műhelytanulmányok*, 6. Budapest, KSH

Szalma Ivett (2009): Az iskolai és munkaerő-piaci státus hatása a párkapcsolatformálódásra, *Demográfia*, 52/2–3. 175–206.

Utasi Ágnes (2004): *Feláldozott kapcsolatok*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete

Jegyzetek

- 1 A kutatásban részt vettek a cikk szerzőjén kívül az NCSSZI Családpolitikai Igazgatóságának munkatársai: Farkas Péter, Hakkel Tünde, Mészáros Zoltán, Papházi Tibor és Pillók Péter, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem gyakornok hallgatói: Kovács Adrienn és Oláh Júlia. A kutatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma Családpolitikai Főosztályának megrendelésére, annak finanszírozásával készült.
- 2 A teljes kutatási beszámoló megtalálható a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet honlapján: www.ncsszi.hu
- 3 A szülési sorrend átlaga indikátor azt mutatja, hogy adott évben az anyák hányadik gyermeküket hozzák világra.
- 4 A népességfennntartáshoz egyébként az anyánkénti átlagosan 1,5-ös gyermekszám is rendkívül alacsonynak mondható, tehát a magasabb reprodukciós indexel rendelkező megyék adatai csupán más megyékhez képest emelkednek ki.
- 5 A házasságon kívüli születések aránya húsz év alatt (1990–2010) 13%-ról 40% fölé emelkedett.
- 6 A fennmaradó 8 százalék felsőfokú szakképzést szerzett.
- 7 A véleményeket ötfokozatú Likert-skálával mértük.
- 8 A szükséges és nem szükséges tényezők megítélését egy kompozit-indexszel határoztuk meg, ahol a „nem szükséges” (1,2,3) értékeket és a „szükségeset” jelző (4,5) értékeket egybevontuk. Az összetett mutatót csak a fiatal csoportnál alkalmaztuk.

